

Motivación das resolucións xudiciais e tutela efectiva. A propósito da Sentencia 32/1996, do 27 de febreiro, do Tribunal Constitucional

Profesor titular de dereito administrativo.
Universidade de Santiago de Compostela

Pablo González Mariñas

O artigo 120.3 da CE establece, como é sabido, que “as sentencias serán sempre motivadas...”. Trátase dun precepto constitucionalmente novo: non hai outro semellante en toda a longa serie histórica de constitucións españolas e, na orde comparada, só o artigo 11 da Constitución italiana contén un mandato expreso semellante. E constitúe a motivación unha esixencia que afecta non só ás sentencias, senón tamén ós autos e que opera como “medio de exteriorizar, esto es de dar a conocer, el desarrollo del juicio mental realizado por el órgano jurisdiccional (unipersonal o colegiado) para llegar a la emisión de su declaración de voluntad (fallo). La motivación es, por tanto, una garantía para el justiciable, en cuanto el juez

ha de dar razones para absolver o condenar transformando el juicio lógico, de secreto en patente, con lo que se ponen los medios para la extensión de su conocimiento, no sólo a las partes sino a terceros" (Serrano Alberca).

Sendo isto así, resulta palmar a conexión lóxica do mandato do artigo 120.3 cos contidos no 9.1. (suxeición dos poderes públicos á Constitución), 9.3. (interdicción da súa posible arbitrariedade), 24.1. (tutela xudicial efectiva) e 117.1. (submisión ó Ordenamento xurídico).

Desde esta base, o noso Tribunal constitucional tivo ocasión de irse perfilando ó alcance da esixencia de motivación das sentencias xudiciais. E, para sermos sinceros, temos que recoñecer que a súa doutrina non adoita amosar unha esixencia rigorosa de tal motivación. Hai si algúns pronunciamentos en amparos nados de sentencias penais que, en medio doutros moi flexibles e compracentes, apuntan en liña de rigor. Así ocorre cando o TC destaca que o artigo 120 da Constitución, ó esixila motivación da sentenza esixe tamén a motivación en canto a conexión das probas practicadas ós feitos declarados probados, por canto apreciar en conciencia (cfr. artigo 741 da Lei de axuizamento criminal) non significa apreciar arbitraria ou caprichosamente (o cal está proscrito constitucionalmente segundo recollen os autos do Tribunal Constitucional 199/82, 342/82 e 146/83). Polo tanto, a esixencia de motivación non se limita á descrición da operación puramente automática de inclusión dos feitos na norma xurídica aplicable, senón que debe alcanzar a facer explícitos os pasos lóxicos de valoración das consecuencias dos feitos, é dicir, cómo se declaran probados estes feitos a partir da proba de cargo practicada e qué conexión argumental precisa e directa une ambos: proba de cargo e feitos declarados probados. E cando o xulgador non expresa o *iter* racional que o levou, desde a apre-hensión e valoración das probas practicadas, ó xuízo de certeza e conseguinte imputación á persoa determinada, atácase o principio de interdicción da arbitrariedade dos poderes públicos indisolublemente ligado á mesma obriga de motivar as resolucións xudiciais.

O mesmo acontece cando, nunha orde máis xeral, se conecta a obriga de motivar coa tutela xudicial efectiva en razón dos fins mesmos que a motivación persegue. Neste sentido, o TC vén poñendo de relevo que o dereito á tutela xudicial efectiva, recoñecido no art. 24.1. CE, se satisfai cunha *resolución fundada en dereito que apareza suficientemente motivada*. A esixencia da motivación, que xa podería considerarse implícita no sentido propio do citado art. 24.1, aparece terminantemente clara nunha interpretación

sistemática que considere o dito precepto na súa relación co art. 120.3 C.E. (SSTC 14/1991, 28/1994, entre outras).

E esta esixencia constitucional da motivación das resolucións xudiciais aparece plenamente xustificada sen máis que subliñar os fins ós que tende aquela (SSTC 55/1987, 131/1990, 22/1994, 13/1995, entre outras): a) Ante todo aspira a facer patente o sometemento do xuíz ó imperio da lei (art. 117.1 C.E.) ou, máis amplamente, ó ordenamento xurídico (art. 9.1 C.E.), o que de redundar en beneficio da confianza nos órganos xurisdiccionais; b) Máis concretamente a motivación contribúe a "logra-la convicción das partes no proceso sobre a xustiza e corrección dunha decisión xudicial", co que pode evitarse a formulación de recursos; c) E para o caso de que estes cheguen a interpoñerse, a motivación facilita "o control da Sentencia polos tribunais superiores, incluído o TC a través do recurso de amparo". En último lugar, *se a motivación opera como garantía ou elemento preventivo fronte á arbitrariedade* (SSTC 159/1989, 109/1992, 22/1994, 28/1994, entre outras), *queda claramente xustificada a inclusión daquela dentro do contido constitucionalmente protexido polo art. 24.1 CE.*

Sen embargo, as cousas cambian cando a doutrina constitucional matiza a amplitude da motivación das sentencias. De igual forma que o TS fixo cos actos administrativos (por referencia ós artigos 43 LPA e 54 LXPAC), o TC amósase polo xeral flexible en canto ó contido e alcance de motivación das sentencias e autos dos tribunais. A esixencia constitucional, vén reiterando o Tribunal, "non autoriza a esixir un razoamento xudicial exhaustivo e pormenorizado de tódolos aspectos e perspectivas que as partes poidan ter da cuestión que se decide, senón que deben considerarse suficientemente motivadas aquelas resolucións xudiciais que veñan apoiadas en razóns que permitan coñecer os criterios xurídicos esenciais fundamentadores da decisión (STC 14/1991), é dicir, a *ratio decidendi* que determinou aquela (SSTC 28/1994 e 153/1995)".

Ben pode entenderse polo dito que atopar unha sentenza do TC que estime un amparo por deficiente motivación dunha resolución xudicial constitúa interesante obxecto de atención. É o que ocorre coa Sentencia 32/1996, do 27 de febreiro (BOE n° 80, do martes 2 de abril), dictada en recurso de amparo 28/1994.

Non é necesaria unha descrición pormenorizada dos feitos e dos complicados avatares do proceso en cuestión. En síntese, o solicitante de amparo impugnara determinados acordos dunha sociedade anónima, solicitando a súa nulidade en procedemento

civil de contía indeterminada. Foi condenado na sentenza, que lle impuxo, ademais, custas. Practicada a taxación de custas, o actor impugnou por excesivos os honorarios de letrado da sociedade. Nese momento, e con indubidable erro e esquecemento desta impugnación, o Xulgado de Primeira Instancia aprobou xa a taxación de custas con carácter definitivo. Un novo auto do xulgado corrixiu o erro, cando xa o actor interpuxera a demanda de amparo contra o primeiro, "por non conter fundamentación suficiente". En todo caso, o TC estende a súa *cognitio* ó conxunto final integrado polo auto orixinario e o de aclaración.

O importante é, sen embargo, determinar se a fundamentación ou motivación das resolucións xudiciais en cuestión resultaba suficiente. Pois ben, o xulgado operara no auto orixinario practicamente unha desestimación implícita da impugnación do recorrente contra os que entendía excesivos honorarios do letrado da empresa. E no auto de aclaración limitárase a recoñecer, corrixiendo o seu anterior erro, que non había conformidade do actor coa desestimación, xa que a taxación de custas fora en efecto impugnada por el en razón de honorarios indebidos e excesivos. Pero nada máis engadía de carácter substantivo.

Pois ben, o TC, pola sentenza que comento, outórgalle o amparo, anula os autos do Xulgado de Primeira Instancia por vulneración do dereito á tutela xudicial efectiva e ordena restablecer ó recorrente na integridade do dereito vulnerado, retrotraendo as actuacións ó momento anterior de dictarse os autos recorridos, *para que se dicte unha nova resolución suficientemente motivada*. A súa fundamentación acerca da deficiencia motivadora dos autos controvertidos é concluínte: "o razoamento –di– queda reducido á indicación de que a taxación de custas fora impugnada polos conceptos de honorarios indebidos e excesivos, o que integra a mera constatación dun dato procesual, sen ningunha construción xurídica que permita conecta-la desestimación da impugnación relativa ó carácter excesivo dos honorarios coas normas e principios do ordenamento xurídico ó que queda sometido o xuíz (arts. 9.1. e 117.1 C.E.).

Diso deriva, na perspectiva constitucional propia do recurso de amparo, que na unidade que integran os dous autos aquí impugnados falta a motivación necesaria para expresar "os criterios xurídicos esenciais fundamentadores da decisión" (STC 153/1995), é dicir, a *ratio* por virtude da cal o tema debatido –cualificación de excesivos para os honorarios impugnados, dada a contía indeterminada fixada no proceso– se decidía nun sentido desestimador da impugnación formulada polo agora recorrente, o que implica unha vulneración do dereito á tutela xu-

dicial efectiva, dado que, como se dixo, a motivación se integra dentro do seu contido constitucionalmente protexido”.

De feito, a sentenza é superadora doutros criterios anteriores máis flexibles ou dúctiles sobre a esixencia constitucional de motivación das resolucións xudiciais. A conexión ó artigo 24.1 CE resulta unha vez máis fundamental, xa que é este o precepto que con maior eficacia vén posibilitando a debida garantía cidadá, con enorme diferenza por certo respecto doutros dereitos ou principios (artigo 14, por exemplo) case inanes ou vítimas de interpretacións restrictivas. A liña, pois, da STC 32/1996 é positiva. Claro que aínda así non se solucionan tódolos problemas da motivación. O recente e brillante traballo de Alejandro Nieto (*El dorso metalegal de las resoluciones judiciales*, Civitas, 1993; homenaxe ó profesor González Pérez) abre outras moitas perspectivas a este tema apaixonante. En qué medida a motivación, por coidada a rigorosa que sexa, actúa como explicación razoada do proceso mental, aséptico e legal, do xulgador ou, ó contrario, como simple apósito xustificador *a posteriori* dunha mera intuición subxectiva e metalegal do xusto, é xa outra cousa. O dilema xustiza formal-xustiza material pode chegar a revela-la relativa impotencia de moitas institucións garantes (formais) que, sen embargo, hai que coidar e extremar, como o TC fai nesta sentenza. 